

Groeiherstel dient zich aan

Auteur(s):

Kuipers, B.J.

Verbruggen, J.P.

*De auteurs zijn werkzaam bij de afdeling Conjunctuur van het Centraal Planbureau.**Met dank aan Wim Hulsmann, Henk Kranendonk, Rocus van Opstal en Bart Borsboom voor hun bijdragen.***Verschenen in:**

ESB, 87e jaargang, nr. 4367, pagina 490, 21 juni 2002

Rubriek:**Trefwoord(en):**

conjunctuur

Zowel in de Verenigde Staten als in Europa groeit de economie alweer. Door de aantrekkende buitenlandse vraag is ook in Nederland het herstel aanstaande.

De wereldeconomie klimt uit het dal. Nadat de Amerikaanse economie eind vorig jaar al de weg naar boven hervond, laat sinds begin dit jaar ook de Europese economie weer een lichte groei zien. De Nederlandse economie vertoont in het eerste kwartaal van dit jaar voor het derde achtereenvolgende kwartaal geen groei. Echter, aangevoerd door de uitvoer zal naar verwachting ook bij ons spoedig een herstel optreden. Het bedrijfsleven zal wel marktaandeel blijven verliezen aan het buitenland door de aanhoudende verslechtering van de prijsconcurrentiepositie. Volgens de jongste raming van het Centraal Planbureau zal de economische groei dit jaar beperkt blijven tot één procent, om volgend jaar te versnellen tot 23/4 procent¹.

Wereldeconomie trekt aan

De Verenigde Staten registreerden in het eerste kwartaal van dit jaar ten opzichte van het voorgaande kwartaal een respectabele groei van 5,6 procent op jaarbasis. Dit beruiste voor een belangrijk deel op voorraadaanpassing en op sterk stijgende overheidsuitgaven. Omdat de voorraadbeweging slechts tijdelijk zo'n grote groeibijdrage levert, wordt voor 2002 als geheel een veel lagere groei geraamd van 23/4 procent, oplopend naar 31/2 procent in 2003.

Ook in Europa is het dieptepunt van de conjunctuur gepasseerd, een kwartaal later dan in de vs. De economische groei in de eurozone beliep in het eerste kwartaal weliswaar slechts 0,8 procent op jaarbasis, maar voorlopende indicatoren duiden op een verder aantrekken van de conjunctuur. De groeiramingen voor dit en volgend jaar zijn respectievelijk 11/2 procent en drie procent.

De Japanse economie gaf dankzij een aantrekkende uitvoer in het eerste kwartaal van dit jaar een forse groei te zien. Maar het herstel van de binnenlandse vraag komt vanwege herstructureringen slechts langzaam op gang. Verwacht wordt dat de Japanse bedrijvigheid dit jaar gemiddeld nog met 3/4 procent zal krimpen, maar volgend jaar met één procent zal toenemen.

De wereldhandel is in het eerste kwartaal van dit jaar, na vier kwartalen daling, met circa negen procent op jaarbasis gestegen. Voorlopende indicatoren wijzen op een verder aantrekken van het groeitempo. De groei van de voor ons land relevante wereldhandel, die vorig jaar slechts 1,6 procent bedroeg, zal ook dit jaar met gemiddeld drie procent nog laag uitpakken, ondanks het hoge groeitempo gedurende het jaar. Pas in de jaarcijfers voor 2003 wordt het herstel goed zichtbaar, met een verwachte marktgroei van 81/2 procent.

Herstel Nederlandse economie volgt

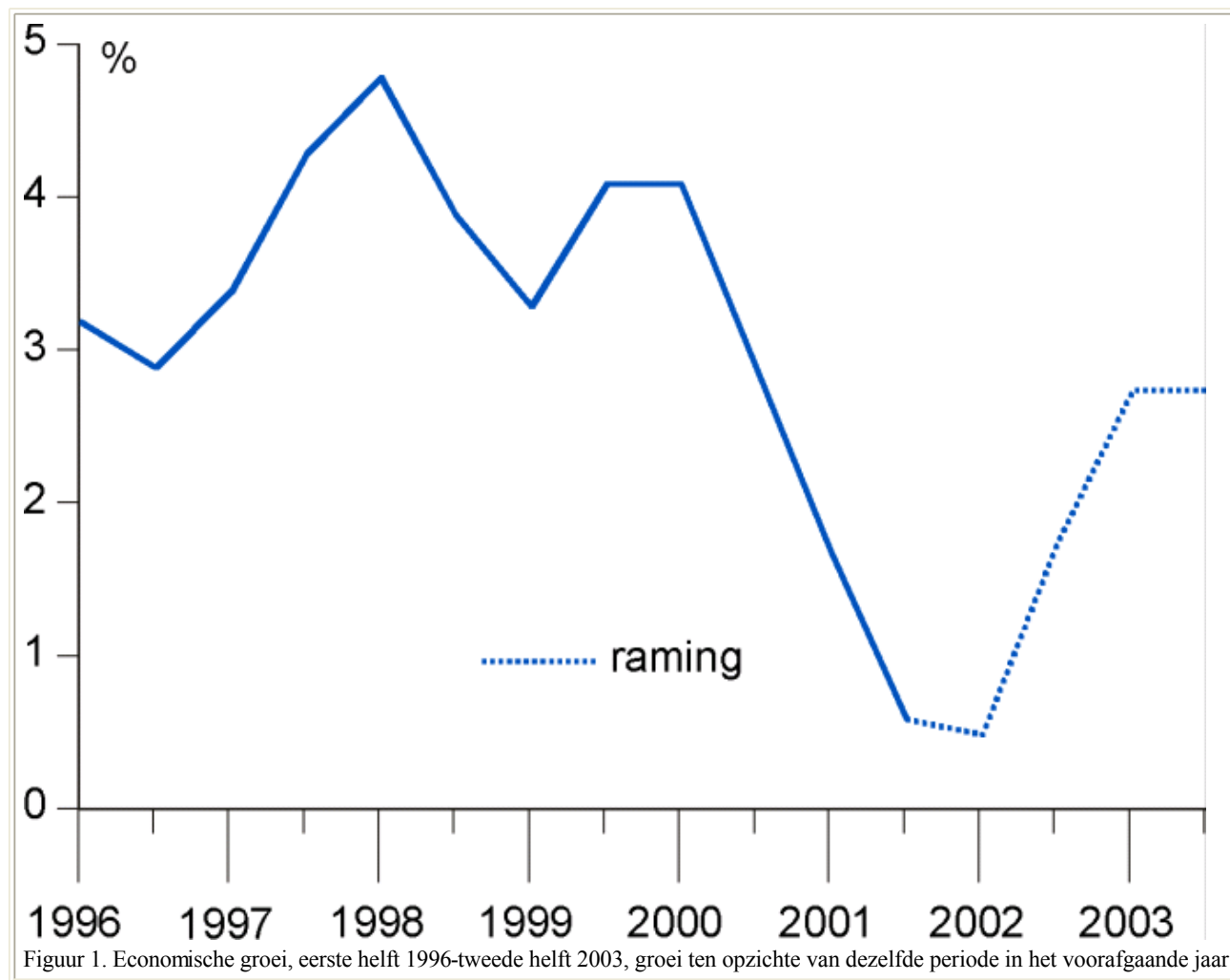
Stagnerende groei

Voor het derde kwartaal op rij is de Nederlandse economie volgens voorlopige cijfers van het cbs in het eerste kwartaal van dit jaar niet gegroeid. Ook ten opzichte van het eerste kwartaal van vorig jaar is het productievolume, gecorrigeerd voor het aantal werkdagen, nauwelijks toegenomen. Het dieptepunt in termen van kwartaal-op-kwartaalgroei lijkt echter te zijn bereikt. Dat zou betekenen dat de huidige conjuncturele neergang ongeveer zeven kwartalen duurt en dat deze zowel wat lengte als gemiddelde economische groei betreft overeenkomt met het gemiddelde van de zes voorgaande perioden met neergaande conjunctuur.

Herstel in tweede jaarhelft...

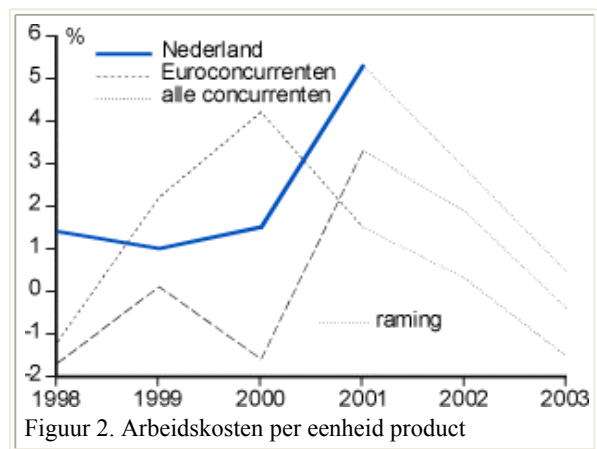
Aanjager van het herstel is de uitvoer, die kan profiteren van het aantrekken van de wereldhandel. Later in het jaar zal het groeitempo van het productievolume naar verwachting alweer bijna twee procent bedragen ([figuur 1](#)), maar vanwege de lagere groei aan het begin van het jaar zal de economie groei gemiddeld met slechts één procent toenemen. Net als vorig jaar levert de toename van de overheidsbestedingen aan met name zorg, onderwijs en infrastructuur ook dit jaar de grootste bijdrage aan de economische groei (te weten 1/2 procentpunt). Volgend jaar zal het herstel met een groei van 23/4 procent duidelijk zichtbaar zijn. Dan zal waarschijnlijk de uitvoer de belangrijkste motor van de economie zijn. De groeiverwachtingen voor dit en volgend jaar liggen dicht bij die van andere

instellingen (zie kader).

...dankzij aantrekkende uitvoer

Begin dit jaar toonde de uitvoer al de eerste voortekenen van herstel. De verwachting is dat het herstel van de uitvoer doorzet, gesteund door de sterke opleving van de buitenlandse vraag. De groei van de uitvoer zal wel achterblijven bij de groei van de Nederlandse afzetmarkten, wat betekent dat het bedrijfsleven wederom marktaandeel verliest. De concurrentiepositie verslechtert verder door de in internationaal perspectief sterke stijging van arbeidskosten per eenheid product (zie [figuur 2](#)). In de afgelopen jaren konden de Nederlandse exporteurs nog profiteren van de depreciatie van de euro, maar voor dit en volgend jaar ligt in de projectie juist een lichte euro-appreciatie besloten. [tabel 1](#)

Tabel 1. Kerngegevens voor Nederland, 2001-2003, mutaties per jaar in procenten

	2001	2002	2003
volume bestedingen en productie			
particuliere consumptie	1,2	13/4	21/2
investeringen bedrijven (excl. woningen)	-2,3	-11/4	31/4

goederenuitvoer (exclusief energie)	0,8	21/4	7
bruto binnenlands product	1,1	1	23/4
arbeidsmarkt			
werkgelegenheid (arbeidsjaren)	1,9	1/2	1/4
werkloze beroepsbevolking (niveau, in %)	3,3	33/4	41/2
lonen en prijzen			
contractloon marktsector	4,1	33/4	31/4
loonsom per werknemer marktsector	4,0	5	41/4
consumentenprijsindex (cpi)	4,5	31/2	23/4
overig			
arbeidsinkomensquote marktsector	85,1	853/4	84
emu-saldo (niveau, % bbp)	0,2	-0,3	-0,7

Een belangrijke onzekerheid in de huidige projectie is de koersdaling van de dollar. Bij een sterkere stijging van de euro ten opzichte van de dollar zou de prijsconcurrentiepositie verslechteren, met vooral volgend jaar een merkbaar lagere volumegroei van productie en uitvoer als gevolg. Een voordeel van een sterkere euro is wel dat als gevolg van de lagere invoerkosten de inflatie en de loonstijging volgend jaar circa 1/2 procentpunt lager zouden kunnen uitkomen dan in de centrale projectie (zie [tabel 2](#)).

Tabel 2. Kerngegevens voor Nederland, 2001-2003, mutaties per jaar in procenten

	2002	2003
eurokoers (niveau, dollar per euro)	0,02	0,05
relevant wereldhandelsvolume	0,0	-0,2
invoerprijs	-0,4	-1,3
bestedingen en productie		
particuliere consumptie	0,0	0,1
investeringen bedrijven (excl. woningen)	-0,1	-0,5
goederenuitvoer (excl. energie)	-0,3	-0,8
bruto binnenlands product	-0,1	-0,3
arbeidsmarkt		
werkgelegenheid marktsector	0,0	-0,2
lonen en prijzen		
contractloon marktsector	0,0	-0,4
consumentenprijsindex (cpi)	-0,1	-0,4
overig (niveau)		
arbeidsinkomensquote marktsector	0,0	0,0
emu-saldo (% bbp)	0,0	-0,1

Koopbereidheid historisch laag

Het consumentenvertrouwen en met name het onderdeel koopbereidheid zijn begin dit jaar sterk gedaald. De bereidheid om grote aankopen te doen is zelfs sinds 1985 niet meer zo laag geweest. Een toevallige samenloop van omstandigheden lijkt hiervoor de belangrijkste verklaring. In dat verband kan worden gewezen op de als bijzonder hoog ervaren inflatie², de overgang op de euro, de teleurstellende ontwikkeling van het aandelen- en huizenvermogen, mogelijk tegenvallende resultaten bij het voor de eerste keer invullen van het nieuwe belastingformulier en de plotseling oplopende werkloosheid.

Gezien de lage koopbereidheid in de eerste vijf maanden zal de consumptie dit jaar slechts beperkt kunnen groeien. De bestedingen van gezinnen nemen minder toe dan het beschikbaar inkomen, zodat de spaarquote - na in 2001 al sterk te zijn gestegen - wat verder toeneemt. Volgend jaar zal de consumptiegroei hoger kunnen uitkomen, maar nog steeds niet uitbundig zijn. De groei van het reëel beschikbaar inkomen neemt enigszins toe, doordat het verschil tussen de loonstijging en de inflatie naar verwachting wat groter wordt. Bij een uitblijven van substantiële vermogenswinsten blijft de spaarquote volgend jaar onveranderd.

Werkloosheid blijft oplopen

Door de afgenomen productiegroei gaf de werkgelegenheidsgroei begin dit jaar een verdere vertraging te zien. De werkgelegenheid nam zelfs minder toe dan het arbeidsaanbod, zodat voor het eerst sinds jaren de werkloosheid weer toenam. De werkloosheid zal voorlopig blijven oplopen, ondanks het verwachte herstel van de economie. Vanwege de krappe arbeidsmarkt hebben de bedrijven hun personeelsbestand tijdens de economische teruggang slechts in beperkte mate aangepast. Door deze zogenoemde 'labour hoarding' zitten bedrijven op dit moment nog relatief ruim in hun personeel, zodat ze bij uitbreiding van de productie niet direct zullen overgaan tot het aannemen van nieuwe medewerkers.

Inflatie neemt af...

De inflatie wordt geleidelijk aan minder hoog. In mei daalde de inflatie tot 3,3 procent, terwijl de geldontwaarding begin dit jaar nog vier procent bedroeg. Vergeleken met de inflatiepiek in mei vorig jaar is de stijging van de consumentenprijsindex momenteel ruim 11/2 procentpunt lager. De bijdrage aan het inflatiecijfer van benzine, voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken is behoorlijk afgenomen. Naar verwachting zal de inflatie dit jaar gemiddeld nog 31/2 procent bedragen, om volgend jaar, ondanks een verwachte margeverbetering, verder af te nemen tot 23/4 procent. Vooral de verwachte lagere stijging van de arbeidskosten per eenheid product in

2003 is daar verantwoordelijk voor.

...en de loonstijging ook

Ook de contractloonstijging zal dit en volgend jaar wat afnemen. Inmiddels is voor 43 procent van de werknemers in de marktsector voor 2002 een cao overeengekomen. In de contracten die na 1 januari zijn afgesloten bedroeg de gemiddelde loonstijging 3,6 procent. Gerekend wordt met een vergelijkbaar percentage voor de overige cao's, zodat rekening houdend met overloopeffecten, de loonstijging dit jaar op gemiddeld 33/4 procent uitkomt. Gerelateerd aan de nog altijd hoge inflatie lijkt deze loonstijging gematigd, maar vanuit macro-economisch perspectief bezien is sprake van een forse loonstijging, waardoor de reeds aangetaste concurrentiepositie en winstgevendheid verder onder druk komen te staan. Onder invloed van de lagere inflatie en de oplopende werkloosheid zal de loonstijging volgend jaar naar verwachting verder afnemen tot 31/4 procent.

Herstel winstgevendheid

De winstgevendheid van het bedrijfsleven staat al jaren behoorlijk onder druk en ook dit jaar zullen de winsten verder afkalven. De hoge loonstijgingen en de zwakke groei van de arbeidsproductiviteit zijn hiervan de voornaamste oorzaken. In vier jaar tijd is de arbeidsinkomensquote zodoende met bijna vijf procentpunten gestegen. De winstgevendheid van productie-activiteiten in Nederland daalde zelfs nog wat sterker, omdat in de afgelopen jaren ook het aandeel van de netto rentelasten nog enigszins steeg. Volgend jaar echter zal naar verwachting een aanzienlijk winstherstel kunnen plaatsvinden. De stijging van de arbeidskosten per eenheid product in de marktsector neemt dan af door een geraamde groei van de arbeidsproductiviteit van maar liefst drie procent. Tegelijkertijd geeft de krachtige vraagontwikkeling ondernemers de gelegenheid om hun marges wat op te schroeven.

Begrotingsoverschot slaat om in tekort

Na drie jaren van overschotten zal het emu-saldo dit jaar naar verwachting een tekort te zien geven. De lage economische groei beperkt de belastingontvangsten en de oplopende werkloosheid verhoogt de uitgaven voor werkloosheidsuitkeringen. Volgend jaar zal het begrotingstekort ondank het economische herstel - bij beleidsarme uitgangspunten - naar verwachting verder oplopen, tot 0,7 procent van het bbp. De belastinginkomsten en werkloosheids-uitgaven volgen de conjunctuur namelijk met enige vertraging.

Tenslotte

Na de Verenigde Staten en Europa zal ook in Nederland het herstel vorm gaan krijgen. Naar verwachting zal de economische groei echter dit en volgend jaar wederom achterblijven bij de rest van Europa. Al sinds 1998 stijgen de arbeidskosten bij ons harder dan bij onze concurrenten in het eurogebied. Dit is op zichzelf niet zo vreemd: Nederland kent een krappe arbeidsmarkt, terwijl veel Europese landen kampen met hoge werkloosheid. De hogere arbeidskosten leiden tot hogere prijzen en minder vraag naar Nederlandse producten, waardoor de overmatige spanning op de arbeidsmarkt af kan nemen. Het gevaar bestaat echter dat de loonstijging hoog blijft en de werkloosheid het niveau passeert waarbij de arbeidsmarkt in evenwicht is.

---

¹ Zie CPB Report 2002/2 voor een uitgebreidere beschrijving van de economische vooruitzichten op korte termijn (ook op www.cpb.nl).